

8p. ~~488~~

Br. 52.

ПРОБЛЕМИ ДАНАШЊИЦЕ

7-819
32

IX -

АН ЗОГОВИЋ

ПРЕПОРАЋАЊЕ БУГАРСKE

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДЖАНОВИЋ“
ПЕСНОВАЦ

II

Издање „БОРБЕ“ — БЕОГРАД 1945

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕСКОВЦА

Бр.

7819

Струка

32

Сигнатура

Презиме и име пис

4821

3 orobus Raghan

32

НАСЛОВ ДЕЛА

Преторатане бугарене

Место и год. издања

Georg 1945

[illegible]

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСНОВЦА

Бр. 4821

ПРЕПОРАЋАЊЕ БУГАРСКЕ

Одељење

Струка

„Други пут — то је пут ослобођења бугарског народа од њемачких татора, пут борбе за своју сопствену националну безбедност, националну слободу и независност . . . Има ријеч бугарски народ.”

(Георги Димитров, у октобру 1943)

1.

Посљедњих дана фебруара 1941 написао сам за софиски дневник „Зарја” чланак о томе како не само пјесници и мислиоци имају дужност да одражавају и изразе најдубље и најплеменитије специфичне и свељудске тежње и особине својих народа, него како и народи имају дужност да пред историјом и човјечанством сачувају неповријеђеном претставу коју су о њима створили њихови најбољи претставници — њихови пјесници и мислиоци, и преко које их упознају, схватају, идеализирају и воле остали, просторно често врло удаљени народи и људи. У фебруарским данима 1941, пуним неизвјесности и пријетње, мени се чинило да је потребно потсјетити Бугарску на

њену дужност да сачува неповријеђеном претставу, љубав, повјерење које смо о бугарском народу и према њему стекли преко пјесама Христа Ботева и мисли Тодора Павлова. Ја сам дао себи ријеч по праву човјека који воли бугарски народ и његову културу.

У првим данима марта Хитлерови људи из Бугарске отворили су сјеверну границу њемачко-фашистичким трупима и објавили приступање „тројном пакту”. (Мој чланак није више имао куд у Софију!). Демократске и напредне снаге Југославије довијале су се на најразноврсније начине и демонстрирале своју братску солидарност с бугарским народом. Југословенски Хитлерови скутоноше Мачек и Цветковић такође су потписали „тројни пакт” и Југославија се нашла у истим приликама као и Бугарска. Југословенски народи покренули су се на отпор и борбу, и саставним дијелом те борбе сматрали су напоре за учвршћивање братства с народом Бугарске. Редакција једног београдског часописа, у којој сам тада радио, рјешавала је 26 марта увече (у истом сату кад су београдским улицама на јуриш пролазиле хиљаде демонстраната против „тројног пакта”!), да — у условима хитлеровске цензуре — изрази нашу солидарност с бугарским народом на тај начин што ће, на првој страници часописа, објавити, на бугарском, пјесму Христа Ботева „Хаџи-Димитар”, и што ће, поред тога, објавити

у оригиналу низ прилога савремених бугарских напредних књижевника.

Двадесет и седмог марта цензорске прилике у Београду нешто су се измијениле и расположење наше земље према бугарском народу није се више морало изражавати онако, како смо били смислили. Група напредних београдских књижевних радника приступила је хитном редиговању раније пројектованог великог јужнословенског алманаха, који је требало да објави прилоге српских, хрватских, бугарских, словеначких, македонских и црногорских пјесника, есејиста и приповиједача. Међу бугарским сарадницима алманаха били су Тодор Павлов, Људмил Стојанов, Крсто Вјелев, Крсто Гончев, Крум Пенев, Никола Хрелков, Никола Ланковски, Ангел Тодоров.

Али, шести април дошао је брже него што смо и ми рачунали. Он је пореметио све наше планове. Њемачки бомбардери изненадили су Београд на јутарњем сну и облили га крвљу. Рукопис јужнословенског алманаха изгорио је у једној београдској штампарији. Шестог априла Бугарска је повриједила племениту слику коју су о њеном народу дали Христо Ботев и Тодор Павлов. У сумрак тога дана, у разореном и десеткованом Београду који је стравично горио до облака и према којему су из Бугарске надирале њемачке и бугарске дивизије, ја сам, опраштајући се са својим књигама и рукописима, гледао

на чланак, намијењен „Зарји”, као што људи гледају писмо намијењено човјеку који је умро или се компромитовао прије него му је писмо упућено. Шестог априла увече, обливена крвљу, у рововима и на пољима битака, у обезглављеним и изданим војничким колонама, на згариштима и рушевинама, у усплахиреним и уморним поворкама бјегунаца, — Југославија се питала: а зашто Бугарска?

И кад смо на нашим улицама и жељезничким станицама први пут сретали бугарске окупаторске војнике, ми смо се трудили да међу њима, по сваку цијену, откријемо напредне људе, људе који се разликују од осталих окупатора и који су свјесни спасоносне јужнословенске солидарности. Бугарске власти подигле су прва вјешала у Скопској Црној Гори, — наша срца стегла су се од бола и од гњева. Наши народи водили су ослободилачку борбу против фашистичких окупатора, а бугарски војници извршивали су наређења њемачких и бугарских фашистичких официра и борили се против југословенских народа. Горела су јабланичка села и гинула јабланичка нејач. Нас је захватао праведни осветнички гњев. Али наш гњев и наша освета нису постајали апсолутни у том смислу, да у нама искључе југословенску тугу и питање: а зашто Бугарска? зашто бугарски сељаци и радници у униформама?

И све даље — када се број експедиционих бугарских трупа у Србији и Македонији све више повећавао с повећавањем кризе хитлеровског „поретка” у Југославији; када су се бугарске дивизије, у Петој њемачкој офанзиви на ударну групацију наше војске, појавиле чак на Дурмитору; када су се у Шестој и Седмој офанзиви бориле у Зеници, Сарајеву и Гацку: док је број наших жртава које су падале од руке бугарских војника, све више растао, премашајући број становника којег било већег бугарског града, — наш гњев и наша освета постајали су све страшнији. Али ми никада, ни у најтежим данима нисмо хтјели да се помиримо с мишљу да не постоје и да се не хрвају напредне, демократске и словенске снаге бугарског народа. Примајући и враћајући ударце, ми смо се увијек питали: а зашто бугарски сељаци и радници у униформама? шта мисли остали бугарски народ?

2.

Фашистички бугарски управљачи били су бај-гањински брутални, упорни и лукави Хитлерови измећари. Они су свесрдно помогли фашистичкој Њемачкој да припреми балканско упориште за рат против Совјетског Савеза. Они су, чим је Њемачка напала на СССР, почели да указују свестрану помоћ нападачу. Бугарска територија била је три и по године упориште хитле-

ровских трупа, бугарске луке на Црном Мору и Дунаву служиле су као уточишта њемачке флоте, бугарски аеродроми били су базе хитлеровске авијације која је пустошила по Украјини. Сва богатства бугарске земље била су поднесена Хитлеру под руку. Бугарске окупационе трупе у Југославији и Грчкој замјењивале су њемачке дивизије које је Хитлер бацао као појачања на Источни фронт. Бугарски министар, генерал Михов, говорио је: „Оружане снаге Бугарске вјерно сарађују с великим савезницима осовине”. Међутим, бугарски Баја-Јанус показивао је с времена на вријеме и своје друго лице, и сузу на њему, говорећи да бугарска влада помаже Њемачку зато што мора, пошто је њемачка војска свемоћна и Бугари јој се не могу одупријети.

. Послије своје погибије под Стаљинградом, њемачка војска доживјела је нове поразе код Орела и у Донбасу, а англо-америчке трупе водиле су побједничке бојеве на земљишту Италије, која је већ била напустила осовински ратни табор. Хитлер је био остао без помоћи Мусолинијевих трупа у Југославији, Грчкој и Албанији. — То је било прије годину дана, и Бугарска је тада имала објективне могућности да раскине са Хитлером. Међутим, бугарски властодршци одлучују да наставе своју сарадњу с Њемачком и повећавају искоришћавање бугарске територије за помоћ јужној групацији њемачке војске. Они, да би

спасили Нијемце, пребацују муњевитом брзином нове дивизије у Југославију, итд... Годину дана касније, Црвена армија пробија јужно њемачко крило и Румунија напушта Хитлера и окреће своје оружје против њемачких и мађарских освајача. Совјетска војска избија на Дунав, а англо-америчке снаге већ се налазе у Паризу. Бугарска добија још веће могућности да ефикасно раскине с Хитлеровом Њемачком.

Али, бугарски властодршци појачавају своје моторизоване и коњичке СС-одреде за борбу против бугарског покрета отпора и рјешавају да наставе своју сарадњу с Њемачком и пруже пуну подршку њемачкој армији — да би подржали њену снагу која је малаксавала. Бугарски хитлеровци видјели су да даље одржавање војног савеза с Њемачком значи да Црвена армија мора ући на територију њемачког савезника, па Бугарска неће више бити уточиште ни за Нијемце који се већ налазе у Бугарској, ни за оне који ће се, бјежећи пред Црвеном армијом, пребацити из Румуније. Прогласити неутралност — довијали су се бугарски фашисти — то значи осигурати склониште за њемачке трупе и ратну технику, дати хитлеровцима и посљедњу помоћ у покушају да консолидују Балкан као одлучујуће упориште одбране; односно — премазати балкански фашизам новом бојом, међусобно га повезати и спасити. И бугарска влада изјављује 26 августа

да жели да прогласи неутралност. Бугарска изјава наилази на одобравање профашистичке реакције у такозваним неутралним земљама. Реакционарни кругови у Турској почињу да хвале бугарског предсједника владе Багрјанова као чо-вјека уз чију ће помоћ Турска консолидовати прилике на Балкану. Иза паравана те консолидације провирују планови „балканског зида” према Црвеној армији која гони хитлеровске освајаче; иза њега се крију проблематичне намјере турске реакције у односу на ослободилачке покрете на Балкану.

Премазана Багрјановљева кулиса није преварила никога. Руководећи кругови Совјетског Савеза одлучно изјављују да је „неутралност коју је прогласила бугарска влада — у насталој ситуацији сасвим недовољна”. Пропадају и покушаји бугарских реакционара да „закључе неки пазар с Великом Британијом и Сједињеним Државама” („Тајмс”). Бугарски властодршци принуђени су да кулису — промијене: намјесто владе Багрјанова, долази влада Муравјева (Мушанова и Гичева). Нова влада остаје при старој неутралности и изјављује у својој декларацији да ће, ако „Нијемци буду стављали икакве препреке” бугарским мјерама неутралности, бугарска влада бити „приморана да”, — замислите! — „прекине дипломатске односе с Њемачком”. (Курсив наш.) Није сувишно напоменути ни то, да се нова бу-

гарска влада, у постављању својих односа према демократским силама и Њемачкој, не само служила турским узором, него је сматрала за потребно да у својој декларацији посебно нагласи како ће „и даље учвршћивати пријатељске односе са својим сусједом Турском”.

Било је потпуно јасно да бугарски управљачи не желе да раскину с Њемачком ни онда, када Хитлерова Њемачка дефинитивно пропада и вуче Бугарску за собом у провалију (они чак нису хтјели да спријече ни пребацивање њемачких појачања из Бугарске на фронт у Румунију, ни бјегство разбијених њемачких хорди с румунског фронта у Бугарску!). Било је потпуно јасно да бугарски властодршци не желе да се бугарски народ ослободи фашистичког терора и узме своју судбину у своје руке; да не желе да Бугарска обнови своју независност и част, да осигура свој суверенитет и придружи се табору слободољубивих народа и њиховој ослободилачкој борби против њемачко-фашистичких империјалиста. Према томе, било је јасно да бугарски управљачи не желе успоставу суверенитета и слободе Балкана. Укратко: било је јасно да је „неутралност” бугарске владе срачуната на стварање нових жаришта њемачког отпора против снага антихитлеровске коалиције.

Било је, дакле, јасно да би бугарска влада хтјела да и даље одржава неискрене дипломатске

односе са СССР-ом, да се од савезничке авијације заклони штитом неутралности, а да на дјелу настави своје трогодишње ратно стање са Совјетском Унијом и са њеним савезницима (с којима је и формално била у рату). У таквој ситуацији совјетској влади није остало ништа друго, него да на рат одговори ратом. И, петог септембра увече, совјетски комесар спољних послова предао је бугарском посланику у Москви ноту, у којој је саопштио да СССР кида све односе и да ће се отсада и он налазити у ратном стању с Бугарском, као што се она већ три и по године налази у рату против СССР-а. Бугарски хитлеровски вазали били су својим држањем исцрпили стрпљење и изазвали гњев свих слободољубивих народа. Отуда је нота совјетског комесара В. М. Молотова била нота сваког слободољубивог народа и сваког слободољубивог човјека у свијету!

Совјетски Савез учинио је своје. Имао је ријеч бугарски народ.

3.

Бугарски народ схватио је акцију совјетске владе као драгоцену помоћ демократској Бугарској у њеном напору да се избави из њемачког ропства и да одговори на питање, којег се словенски и слободољубиви народи нису одрицали ни у најтежим ситуацијама. Демократски слојеви бугарског народа снажно су се појавили на ви-

дјелу. У Софији, Пловдиву, Варни и петричким рудницама дошло је до масовних штрајкова. Стали су софиски трамваји и многи бугарски возови. Појавиле су се поворке демонстраната које су захтијевале да се образује влада Отачественог фронта и да Бугарска приступи блоку демократских сила. Влада Муравјева (Мушанова и Гиचेва) наредила је да се пуца у демонстранте. На софиским и пловдивским улицама пале су жртве Муравјевљевог терора. Бугарске партизанске групе предузеле су хитне покрете и концентрације. Влада је покушала да поново баца бугарску војску на бугарске партизане. Тада је војска отказала. У многим гарнизонима избиле су побуне. Влада професора Муравјева отишла је неславно, као што је неславно и дошла.

Послије пада Муравјевљеве владе, образована је влада Отачественог фронта у коме учествује низ антихитлеровских и патриотских странака, групација и личности, и који је образован неколико мјесеци по уласку њемачких трупа у Бугарску. Нова влада одмах је смијенила профашистичко краљевско намјесништво (кнез Кирил, Филов, генерал Михов), које је формирано уз непосредну асистенцију Хитлерових доглавника: фелдмаршала Редела, фелдмаршала Кајтела, адмирала Трине и генерала СС-трупа Виненберга, који су у Бугарску били дошли тобоже на сахрану цара Бориса. Влада је, затим, распустила

профашистички бугарски парламенат који је више од три године подупирао и образлагао сарадњу с Њемачком и злочиначке акције команданта Пете бугарске армије, генерала Михова, по Србији и Македонији (сарадњу Пете бугарске армије с Нијемцима, Италијанима, недићевцима и четницима Драже Михаиловића Багрјановљев министар Драганов називао је „темељем за постизање разумијевања између два братска народа” — то јест народа Југославије и бугарског народа!). Ослањајући се на постојећи бугарски устав, према којему влада, у ситуацији кад нема скупштине коју бира народ, има право да именује намјесништво, — влада Отачественог фронта именовала је ново краљевско намјесништво (Венелин Ганев, Тодор Павлов, Цветко Бобошевски). Послије тога Бугарска је прекинула дипломатске односе са Њемачком и остатком њемачких вазала, а осмог септембра објавила је рат Њемачкој и затражила примирје од совјетске владе. Совјетска влада узела је бугарску молбу у поступак, и Црвена армија, која је већ била заузела црноморске луке Бургас и Варну и дунавско пристаниште Ручук, обуставила је непријатељства.

Бугарски Отачествени фронт је покрет у коме учествује неколико странака и група, и низ независних личности политичког, културног и јавног живота у Бугарској (комунистичка, социал-демократска, земљорадничка странка, „звенар-

ска" група, итд.). Иницијатор Отачественог фронта била је Бугарска радничка странка (комуниста). Отачествени фронт сада има своју владу и свој Национални комитет, као централно руководеће политичко тијело. Влада Отачественог фронта дошла је да би остварила најбитније и најплеменитије захтјеве здравих снага бугарског друштва и обезбиједила животне интересе бугарске нације, тј. да би уништила сваки траг фашизма, империјализма и шовинизма у Бугарској, да би омогућила препород бугарског народа, да би измирила бугарски народ с народима Југославије и осталима народима Балкана, да би осигурала пуну слободу и независност Бугарске и оспособила Бугарску за ратне напоре у блоку уједињених нација. Будућност Бугарске зависи од тога да ли ће бити остварени и обезбијеђени сви ови захтјеви и интереси. Њих није могућно остварити без Отачественог фронта. Отачествени фронт може их остварити ако је чврст и из дана у дан све чвршћи савез истински националних, народних, демократских политичких и друштвених снага земље. Тако су будућност Бугарске и Отачественог фронта органски повезане једна с другом, и морају произлазити једна из друге. Јединство нације у остваривању слободне и човјечне будућности немогућно је без јединственог народно-ослободилачког фронта, који принципи-

јелно није и не треба да буде ни обична, ни пролазна политичка коалиција.

Бугарска влада Отачественог фронта предузела је низ мјера ради остварења и осигурања захтјева и интереса најширих и најздравијих снага бугарског народа, односно — ради оспособљавања Бугарске за стварну борбу против њемачког фашизма и разбијање Хитлерове агентуре у Бугарској. Влада је смијенила низ профашистичких команданата војних јединица, неке од њих је ухапсила и почела је са унутрашњом реорганизацијом војске (помиње се увођење политичких комесара који треба да буду јемство да ће се бугарска војска оспособити да да свој прилог борби слободољубивих народа). Она је, даље, притворила бивше краљевско намјесништво, затворила све министре ратних влада, распустила фашистичке и профашистичке организације, забранила листове који су служили Њемачкој, разоружала и расформирала жандармерију и полицију и оснива народну милицију која ће — по ријечима министра Јунгова, — „бити образована од најдостојнијих синова бугарског народа који су се храбро борили на страни Отачественог фронта и који ће подржавати власт Отачественог фронта”. У својој декларацији, бугарска влада је истакла као свој програм, поред осталог, слиједеће: пријатељство са СССР-ом и вјечно братство с руским народом; пријатељство са

западним демократијама; најтјешње пријатељске везе с новом Југославијом и другим балканским земљама; коначни братски споразум по свим спољним питањима на Балкану; успостављање уставности и свих права и слобода бугарског народа (политичка, културна и правна сигурност, слобода избора, слобода збора, договора и организације); пуно и безусловно амнестирање бораца за народне слободе и жртава изванредних противнародних закона; суђење криваца нове бугарске катастрофе; народни суд за све оне који су прогонили борце за слободу и мирно становништво Бугарске и окупираних земаља; конфискација имања и капитала оних који су се обогатили у рату; чишћење државног апарата од противнародних елемената; итд. Осим тога, нова бугарска влада ставила је у свој програм и „коначно рјешење македонског питања, дајући македонском живљу право да се сам определијели“, — што ми нарочито срдечно наглашавамо, јер у томе видимо јемство да ће и Македонци из Бугарске моћи да се потпуно слободно определијеле, као што је то већ урадила матица македонске нације, основавши своју државу у границама демократске федеративне Југославије.

Велики руски народ још једном је одиграо спасоносну улогу у историји Бугарске. Бугарска нација има сада све могућности да мобилише своје здраве снаге и спозна снагу свог јединства.

Бугарски народ се диже и организује, и организован у Отачественом фронту претставља снагу и контролу владе, а организован у мјесним одборима Отачественог фронта — потпору и контролу власти. Он се диже и организује, разбијајући хитлеровски поредак у Бугарској; подижући се и организујући, он се оспособљава да гуши све непријатеље препорађања Бугарске — све до оних који постављају провокативне захтјеве да се врше радикални политички и економски преломи. Ми никада нисмо дозвољавали себи да престанемо вјеровати у народ Христа Ботева, Дједе Благојева и Георгија Димитрова. Показује се, и ми вјерујемо да ће се још јасније показати, да смо у томе имали право, да нијесмо гријешили — да није било погрешно што нас је бољело и што смо вјеровали и онда, када смо — у Јабланици и код Куманова, на Палама и на Дурмитору — морали да јуришамо на бугарске војнике, кажњавајући их што су дошли као окупатори у Југославију — јужнословенску земљу као што је и Бугарска!

Промјена ситуације на Балкану већ је чињеница, и велика перспектива. Балкан, необично важна тачка Хитлерових планова офанзиве и отпора, не само што више није упориште за офанзиву, него није ни упориште за одбрану. Бугарска, прворазредни фактор у њемачким плановима на Балканском Полуострву и са њим, не само што је испала из свих њемачких офанзивних и де-

фанзивних комбинација, него се припрема за офанзиву против Хитлерове Њемачке. Њемачке позиције на Балкану потпуно су поткопане. Поткопала их је Црвена армија, англо-америчке армије и Народно-ослободилачка војска Југославије, која је дјеловала у центру Балкана. Сада се спрема и Бугарска да учествује у потпуном уништењу Хитлерових позиција на Балкану и у даљим потхватима уједињених нација.

Њемачки утицај и њемачка владавина на Балкану држали су се на подлом и злочиначком завађању балканских народа. Нова ситуација на Балканском Полуострву говори да већ постоје објективни темељи за нове односе међу народима овог дијела Европе. На тим темељима треба да се подигне Балкан као велики фактор у блоку демократских земаља — како у рату против Хитлерове Њемачке, тако и у посљератним напорима за одржање мира и обнову свијета. Прије мјесец дана Багрјановљева влада маштала је (по Хитлеровом наређењу) о „консолидацији” реакције на Балкану. Данас Бугарска даје већ свој први прилог консолидацији ослободилачког покрета на Балкану, односно консолидацији овог дијела општесавезничког антињемачког фронта и обруча око Њемачке. У Бугарској Отачественог фронта уједињени народи добијају свог савезника. А ми, на позицији с које смо преко три године добијали мучке ударце, стичемо савезника и

сарадника. То је значај најновијих промјена на Балкану. Тај значај утолико је већи, што Бугарска постаје сарадник нове Југославије и њене Народно-ослободилачке војске, као главних снага балканских ослободилачких покрета и балканског отпора против Хитлерове Њемачке.

4.

Народи Југославије добили су у овом рату тешке ударце и дали су велике и драгоцене жртве, али они нису жртвовали ништа на линији части и разума. Народи Југославије неће заборавити ни жртвовати будућност ради прошлости; њима је неизмјерно драгоценији дан који свиће, од дана који се завршио синоћ. Народи Југославије нису затворили перспективу братства с бугарским народом — због поступака небраће. Борци Југославије су војници своје дјеце, и они не проливају своју племениту крв да би у њој угушили своје потомство, него да за њега отму слободу и срећу. И зато је за нас, поред све племените страсти с којом смо кажњавали бугарске окупаторе у нашој домовини, — најдража чињеница у новој Бугарској — знак да широки слојеви бугарског народа желе братске и сарадничке односе између Бугарске и нове Југославије. Та чињеница је изазвала у нама оно осјећање и полет, из којих се родио Његошев стих о томе како нам је нађено — драже од негубљеног.

Отуда проистиче и оно посебно значење што га за нас имају пнздравни телеграми бугарске владе и неких бугарских министара маршалу Титу и главном команданту НОВ Македоније, и одговор друга Тита у коме је рекао да наши народи радо прихватају „сарадњу бугарског народа у заједничкој борби за истјеривање њемачких окупатора са Балкана“, и у коме је изразио своју увјереност да је „дошао онај велики историски час када пропадају сви планови оних који су уносили мржњу између народа Југославије и бугарског народа.“ Ти телеграми дијелом су постали и треба сасвим да постану политички, национални животни програм сваког Јужног Словена !

Отвара се нова епоха у историји народа Југославије и бугарског народа — епоха братске сарадње. То братство за сјутра исковаће се у заједничком напору против заједничког непријатеља — Хитлерове Њемачке и свих њених помагача. Нас је наша борба научила да нема моћније ковачнице братства него што је заједничка борба против заједничког непријатеља када се та борба стави прије свега и изнад свега! Ми морамо и ми ћемо заједнички угушити свако њемачко огњиште отпора на Балкану, ми заједнички морамо казнити Нијемце — казнити их и за то што су нас завађали, као што ћемо казнити и домаће носиоце наше заведе!

Братство бугарског народа и народа Југославије зависило је и зависи, прије свега, од наших дјела. Ми смо се за то братство борили пуне три године. Ми смо се, на дјелу, борили за њега тукући заједничког непријатеља свих Словена, тукући бугарске војнике који су пролијевали југословенску крв и продубљивали јаз између народа Југославије и бугарског народа; тукући, тако, и слабећи бугарске проњемачке властодршце; тукући великосрпске њемачке слуге Милана Недића и Дражу Михаиловића, заклете непријатеље бугарског народа и бугарске народне државе. Срби, Хрвати, Словенци и Црногорци борили су се за то братство и на тај начин, што су помогли македонском народу да, у борби против њемачко-бугарских фашистичких окупатора, оснује и прекали своју војску, формира своју власт, оствари своје право самоопредјелења, — и тако, својом борбом и тековинама те борбе, помогне ослободилачке напоре словенских народа.

Народи Југославије наставиће борбу за јужнословенско братство још одлучније, свјесни да су им њихове борбе и побједи дале не само право, него — прије свега — дужност да се боре као главна снага ослободилачких покрета на Балкану. Ријеч има бугарски народ! Ми вјерујемо у борбену и стваралачку моћ бугарског народа и ми вјерујемо да ће сјеме које су сијали још Љубен Каравелов и Светозар Марковић израсти у

препорођено и препородилачко осјећање братства, које изненађује и оплемењује људе као једноставно и дубоко сазнање да си, послјије удара куршума и послјије несвијести, остао жив и да се све још може поправити. —

Збратимити балканске народе то значи ликвидирати моћ и уплив њемачких узурпатора и њихових агената на Балкану; то значи осигурати његову слободу и суверенитет, препород и стваралачки замах младих народа. Људи и фактори који остварују и остваре балканско братство, биће творци једне плодносно и племените историске побједе. Од те побједе треба да почне историја Балкана, јер је живот завађених балканских народа био само предисторија, тешка као стравичан сан.

Ми страсно вјерујемо да је већ почео и крај предисторије Јужних Словена! Народи Југославије никад у својој историји нису стајали један уз другог као данас, и никада — упркос свему што се десило, а можда и због свега што се десило нису били способнији и спремнији за остварење братства с бугарским народом! Поставља се, практично, питање остварења потпуног братства Јужних Словена. То питање је — питање свих нас, а данас, у првом реду, питање бугарског народа. И ако наша данашња покољења, у овим прекретничким годинама, успију да остваре братство свих јужнословенских народа,

то ће значити да смо ми сви осигурали своју независност, слободу и стваралаштво; то ће значити да су Јужни Словени дали свој одлучујући прилог јединству и суверенитету Балкана — да је сваки Јужни Словен стваралац историје, и то своје властите историје!

Народи Југославије исковали су у својој заједничкој борби против њемачких освајача и домаћих издајника — несломиво јединство, залог побједе нове, демократске, федеративне Југославије. И наши народи могу с правом рећи да њихова борба није била узалудна. А ако се у наредним данима, борбама и стваралачким напорима искује вјечито братство Јужних Словена, онда ћемо сви ми моћи рећи да смо — у пуном смислу ријечи — имали рашта радити и живјети!

(„Нова Југославија”, октобар 1944)

МАНИФЕСТАЦИЈЕ СНАГЕ И ЈЕДИНСТВА НОВЕ БУГАРСКЕ

Биљешке с пута у Бугарску

Историски догађаји и дани — то је, у овом раздобљу, наша свакидашњица, и зато се нама ти дани и догађаји чине обичним и свакодневним; ми се на њих навикавамо као на појаве које се саме по себи разумију, које су обичне као што смо и ми што их доживљавамо, остварујемо, сре-тамо или пратимо. Схватити и не заборављати, откривати и опет откривати историски значај историских чињеница на које смо се навикли, — то је дужност и потреба сваког мисаоног и бор-беног човјека. Једна од чињеница, које намећу такву дужност и потребу јесте постојање и раз-витак нове, отачественофронтовске Бугарске, је-сте чињеница да се Бугарска народна војска, први пут у историји бугарског народа, бори про-против њемачких освајача, на линији јужносло-венској, словенској и општедемократској.

У новембарско јутро, пуно бијелих облака и благог сунца, у шумадиском селу, поред пута, на

ливади зеленкастој и мокрој од плахе ноћне кише, поред стада оваца, на оштећеном њемачком тенку сједи српска дјевојка и плете рукавице. Поред ње пролази дуга колона бугарских камиона који хује на окукама као вјетар, пуни војске и ратне опреме. За њима иду камиони што вуку тешке хаубице, преврнуте понтонске чамце, курирске танкете. На стаклима камиона, над зеленим стрехама изнад стакала исписане су пароле: „Км Берлин!“ „Смрт фашизму!“ Све су то једноставне, свакодневне чињенице. Ми смо се на њих навикли, као на ствари које се саме по себи разумију.

Али, иза чињенице да српска сеоска дјевојка безбрижно сједи на немоћној њемачкој машинизвијери — леже натчовјечански напори, жртве и побједе Црвене армије и Народно-ослободилачке војске Југославије. За част те дјевојке, за њено право да сједи на својој ливади и чува своје овце, наши и совјетски борци воде непрекидне битке у Сријему и Мађарској. Иза, на око обичне, чињенице да поред наше дјевојке која сједи на оштећеном њемачком тенку пролази бугарска војска, од које дјевојка ни мало не зазира и коју с времена на вријеме поздравља машући неплетеном рукавицом, крију се величанствени историски факти: факат да је Бугарска коначно ступила на линију братства и сарадње са словенским и јужнословенским народима, да њена вој-

ска хита к нашим и совјетским ратним линијама, али не као непријатељ, него као брат и суборац, који ће јуришати, патити и побјеђивати заједно са стаљинградским борцима и борцима с Козаре, Сутјеске и Неретве.

Равницом, између села, напорно хита дуга композиција воза, натоварена руским и бугарским топовима, тенковима, камионима и трупима. Воз залази за шљивик и постаје невидљив, а изнад шљивика, устремљен према западу, лети дугачки прамен дима, страшан по томе што се не види шта га носи — и што се чини да га покреће његова унутрашња снага и жеља да некога стигне и да га казни. Путевима се крећу колоне пјешадије у сивомрким униформама: на челу колоне ступају четири висока младића, са машинским пушкама преко груди, а на зачељу, напорно, храмајући, иде младић чије су ноге подбијене, и блијед је и уморан као да је тек изишао из болнице. Крећу се колоне кара, батерије, санитарска кола; киша непрекидно пада, војнички огртачи покисли су и укочени; цвиле кола, посрћу мокри коњи, — умор и студ. То јединице бугарске војске иду према Берлину, или се, по завршеним задацима, враћају у своје базе. И све су то на око обични, једноставни детаљи. Али, иза тих детаља стоји велика чињеница препорођаја Бугарске, чињеница остваривања братства

словенских и других демократских народа, перспектива нових односа и нових дана на Балкану.

Међутим, историске чињенице великих, преломних епоха, снаге које носе историју, велики дани и догађаји често пута неће да чекају да ми застанемо и да се сјетимо њиховог историског значаја и њихове величине, неће да трпе људе и поступке који не воде рачуна о њима или покушавају да им се супротставе. То се ових дана десило и у Бугарској, и најочитије се видјело у Софији.

Бугарски народ збацио је деветог септембра власт њемачких најамника и стао на свијетли пут борбе за слободу и независност своје домовине, за слободу човјечанства и човјека. Чврстина и снага отаџбинског фронта постале су гаранција и услов побједе над унутрашњим и иностраним непријатељима народа; гаранција и услов јединства и сарадње са демократским и слободољубивим народима, у првом реду са народима нове Југославије. Непоштедна борба против њемачких освајача и њихових судионика, — то је био основни стварни вид борбе за слободу и независност Бугарске, за остварење идеала братства и сарадње са сродним и савезничким нацијама. Остваривање тих идеала, остваривање потпуног унутрашњег јединства ослободилачких и стваралачких снага захтијевало је и захтијева неумитне казне за све ратне злочинце — офи-

цире, војнике и грађане — који су мучили и истребљивали бугарски, српски, македонски и грчки народ. Бугарски народ је то схватио и по-
шао је правилним путем.

Међутим, у Бугарској и ван ње било је фактора којима није ишло у рачун што је бугарски народ кренуо у ослободилачку борбу против њемачко-фашистичких освајача и њихових најамника. И они су уложили све напоре да скрену Бугарску с њеног племенитог пута. Почетни и основни циљ био им је да разбију Отачествени фронт. Тако је дошло до појава које су говориле да би се Бугарска могла поколебати у борби против њемачког и домаћег фашизма, на путу братства и сарадње са истоплеменим сусједним и другим слободољубивим народима. Дошло је и до такозване Четврте одлуке бугарског министарског савјета, која је донесена у отсуству и без сагласности министара-комуниста, и према којој се сваки војник, подофицир и официр-ратни злочинац ослобођава одговорности, ако изјави жељу да иде на фронт. Дјелу Деветог септембра пријетила је озбиљна опасност.

Тада се показало колико вриједе демократске снаге бугарског народа и шта значи истинска демократија која се не састоји само у томе да човјек гласа једном за три или пет година, него у најактивнијој контроли народа над влашћу, у непосредном учешћу народа у власти — преко

одбора Отачественог фронта. Јединствене отачественофронтовске масе, састављене од присталица свих странака које учествују у Отаџбинском фронту, устале су у одбрану свога јединства. Бугарску су захватиле демонстрације против Четврте одлуке. Редакције софиских листова, канцеларије министарстава и канцеларије Националног комитета преплавили су телеграми, писма и резолуције. Бугарски народ јасно је говорио да не жели никакав компромис ни са њемачким ни са домаћим фашизмом. Четврта одлука министарског савјета била је опозвана.

И онда је дошло до софиског митинга јединства бугарског народа, који је одржан седмог децембра на тргу и у улицама око храма Александра Невског. Тај митинг био је завршна осуда четврте одлуке; на њему је бугарски народ донио неопозиво рјешење да „буде отсјечена свака рука која посегне на јединство Отачественог фронта”.

Софиски митинг био је изненађење и усхићење и за људе који су видјели Двадесет и седми март 1941 и Седми новембар 1944 у Београду. Око великог храма Александра Невског тискало се преко сто педесет хиљада људи. Море народа било је тако непрегледно, његови таласи толико моћни — да се чинило да масе покрећу и носе на својим рукама и сам манастир, као сто који треба да се пренесе у зграду Народног суда.

Над четвороредима војника и радника, над живим и шареним мноштвом глава и рамена, таласало се безброј транспарената и застава. „Фронт је поље части, а не склониште за злочинце“, „Смрт убицама“, „Живјело јединство војске и народа“, „Напријед на Берлин, да тамо победимо бугарску триколору“, „Народни суд за народне убице“, — то су говорили транспаренти војника и радника, жељезничара и студената, чиновника и слушаалаца партиских курсева.

Велики митинг у Софији био је кулминациона тачка отпора бугарског народа свим покушајима разбијања отаџбинског фронта. Ехо тог митинга разнио се по читавој Бугарској и поново, још силније, усталасао и подигао демократске и слободарске снаге бугарског народа. Ко није знао за ослободилачку борбу Бугара у деветнаестом вијеку, за хајдуке и устанике, Христа Ботева и Хаџи-Димитра; ко није знао за септембар 1923, — тај је све сазнао и научио читајући из непрегледне књиге, отворене на централном тргу у Софији. Ту се још једном показала политичка зрелост, борбена одлучност и племенити ентузијазам широких слојева бугарског народа.

Говорници са Софиског митинга и њихови слушаоци рекли су много и пријатељима и непријатељима бугарског народа, пријатељима и непријатељима слободе и сарадње демократских народа. Они су јасно показали шта је Бугарска

учинила и шта је још у стању да учини за побједу над њемачким фашизмом, за побједу демократије и слободе, за независност и братство јужнословенских народа. Грађанину демократске федеративне Југославије говорници софиског митинга и њихови слушаоци рекли су довољно већ и самим својим поздравима и бескрајним поклицима „славној Народно-ослободилачкој војсци Југославије” и „балканском хероју Титу”. С братским бугарским народом ми већ можемо да се споразумјевамо с мало ријечи.

(„Борба” од 16 децембра 1944)

НЕУМИТНА ПРАВДА БУГАРСКОГ НАРОДА

Бугарска и Србија, а затим Бугарска и Југославија, биле су десецима година оруђа у рукама иностраних империјалистичких сила, и деценијама су се, за интересе тих сила, надајући се да ће под њиховим протекторатом остварити некакву своју хегемонију на Балкану, мрзеле, препирале, клале бестијално и узалудно. У току данашњег народно-ослободилачког рата, борећи се за независност и слободу, за равноправност и братство својих народа, Југославија је престала да буде ичије оруђе, престала је да буде инструменат хегемонистичких великокрпских тирана. У прошлој години овог рата, деветог септембра, бугарски народ, благодарећи братској помоћи Црвене армије, истргао је Бугарску из Хитлерове службе; Бугарска је престала да буде оруђе немачко-фашистичких империјалиста, извојевала је своју националну независност. Тим самим, задат је основни ударац великобугарским слугама немачких фашиста, слугама које су сањале о томе да постану вечни

немачки жандари на Балкану. Тако су остварени основни услови братства и сарадње између народа Југославије и народа Бугарске.

Историски пут Југославије и Бугарске, борба за независност и слободу, унутрашњи препород, борба за братство и сарадњу са истокрвним, затим сусједним и слободољубивим народима, разликовали су се нарочито у току задње четири године. Па ипак, народи Југославије и народ Бугарске ишли су истом циљу, имали су истог спољњег непријатеља, потпуно сличне унутрашње непријатеље. Спољни непријатељи југословенских народа и Бугара били су немачко-фашистички освајачи. Извојевати националну независност и слободу, братске и сарадничке односе с народима Југославије итд., — значило је, прије свега, тући њемачко-фашистичке освајаче. Али, њемачки освајачи нису били сами ни на Балкану. Они су и у Југославији и у Бугарској имали своје најамнике, потписнике осовинских пактова, крвнике сопствених народа, вршиоце њемачке политике завађања и међусобног истребљивања Јужних Словена. У Југославији то су, прије свега, били великосрпски хегемонисти; у Бугарској — великобугарски шовинисти. Немачки освајачи обећавали су једнима и другима „утицајне сфере” и „животне просторе”

на Балкану или на неком дијелу Балкана. У Југославији то су били: принц Павле, Цветковић, Мачек, Недић, Љотић, Дража Михаиловић итд. У Бугарској: цар Борис, кнез Кирил Кобуршки, Богдан Филов, П. Габровски, генерал Михов, Д. Божилов, И. Багрјанов, К. Муравјев итд. Борба за независност и слободу Југославије, односно Бугарске, за њихово братство и сарадњу, и за њихову сарадњу са слободољубивим народима свијета, у првом реду словенским народима, — била је нужно везана за борбу на живот и смрт против свих тих њемачких најамника, великосрпских и великобугарских шовиниста и империјалиста. Без побједе над њима, није могло бити побједе, независности, слоге Јужних Словена!

Обрачунавајући — неумољиво и неуморно — с иностраним освајачима, народи Југославије обрачунали су у својим трогодишњим борбама и са основним снагама њемачких најамника, с четницима, усташама, недићевцима итд. Када је руководство народно-ослободилачког покрета, у октобру 1944, ушло у ослобођену пријестоницу нове Југославије, оно је већ, у основи, било побједник и у борби против унутрашњих непријатеља народа, домаћих шовиниста, домаћих агента иностраних освајача. Народи Југославије наставили су, затим, и ~~наста~~ даље неумитну

борбу против свих домаћих криваца пред нашим народима и народима братских и савезничких земаља. Основни обрачун патриотских снага Бугарске с домаћим, анти-словенским, анти-демократским и анти-јужнословенским хитлеровским агентима отпочео је тек после девог септембра, то јест после слома њемачке окупације, односно после свргавања бугарских фашиста с власти и образовања владе Отачественог фронта. Али, бугарски народ био је потпуно свијестан историског и националног значаја тог обрачуна, и спроводи га одлучно и дослиједно, у интересу Бугарске, њене слободе и будућности, у интересу Јужних Словена и свих уједињених народа.

Најбољи доказ тога јесте пресуда Народног суда у Софији, којом су осуђена на смрт три царска регента, 8 дворских савјетника, 22 министра и 68 народних посланика, и којом су многи други издајници осуђени на дугогодишње робије и присилне радове. Ко су сви ти кривци које је стигла неумитна правда бугарског народа? Бивши намјесник и претсједник владе, Богдан Филев, каже у свом дневнику, у биљешци за осми мај 1942 године, да је дуго разговарао с хитлеровцем Дрекслером „о идејама национал-социјализма и њиховом примјењивању у Бугарској”. То је одговор на ово питање. Бугарски народ казнио

је и кажњава бугарске фашисте, диктаторе, тиранине, кривце својих несрећа, мистичаре-злочинце, трговце слободом, крвљу, савјешћу и будућношћу домовине, плаћене убице и финансијере убица, корупционаше, шверцере валута, Хитлерове агенте и интенданте у Бугарској; бугарски народ казнио је и кажњава министре-целате који су били расписали награде од 50.000 лева за сваку отсјечену главу бугарских патриота, и који су за отсјечене главе издали, од 1941 до 1944, педесет и два милиона лева! Бугарска се, дакле, чисти од ропства и трулежи, од злочина и глади, од издаје и срамоте. Гледано са унутрашњег становишта, ови акти владе Отечественог фронта равни су неким од славних аката велике Француске револуције или енглеске револуције од 1648 године. Бугарски народ, први пут у својој историји, узима своју судбину у своје сопствене руке, слободно и праведно кажњава своје тиранине и издајнике, препорађа се и сједињује, постаје свјестан своје снаге, својих веза у свијету и своје будућности, и спрема се за наредне борбе против фашистичких освајача, за стваралачки рад, за све дубље братство с демократским народима!

Богдан Филов триумфовао је првог марта 1941 и записао у свој дневник како му је Рибентроп рекао да ће народе Југославије, „ако ишта покушају“ — да „смаже“! Генерал Михов, ка-

снији регент, хвалисао се пред својим њемачким господарима: „Оружане снаге Бугарске вјерно сарађују с великим савезницима осовине“. Они су, у име цара и својих ортака, пустили њемачку војску у Бугарску да би приморали Београд и Атину на капитулацију; они су с леђа напали југословенске и грчке трупе; они су објавили рат Енглеској и Сједињеним Државама Америке; они су провоцирали Совјетски Савез и претворили Бугарску у њемачки плацдарм за рат против совјетских народа; они су окупирали дјелове Југославије, стријељали и поклали хиљаде наших грађана, попалили стотине села. Полициски „народни посланици“ клицали су у Собрању „хура“ када је Бугарска приступила Тројном пакту и када је Хитлер дозволио бугарским фашистима да привремено организују своју администрацију у Македонији. Све су то њихови злочини, и све те злочине набројао им је бугарски државни тужилац у својој праведној и неумољивој оптужници, у којој је, поред осталог, рекао и следеће: „Понашање Бугарске бугарске владе — схваћено је у сусједној Југославији, и то с потпуним правом, као злочиначки акт“. У име тих злочина, злочина према Бугарској, Југославији, Грчкој, СССР-у, Енглеској, Сједињеним Државама Америке и осталим слободољубивим земљама, бугарски народ казнио је и кажњава бугарске Хитлерове агенте. Велике ријечи техранске повеље —

да ратним злочинцима нигдје у свијету неће бити станка ни склоништа — претвориле су се у Бугарској у дјела. То тачно показује шта значи истинско ослобођење једне земље; то служи као најбоља гаранција братства Јужних Словена; то Бугарској служи на част пред свим слободољубивим народима свијета, у првом реду пред нама, њеном југословенском браћом.

(„Борба“ од 4 фебруара 1945)

КОД НАШИХ РАЊЕНИКА У СОФИЈИ

Биљешке с пута у Бугарску

Стражару на улазу у софиску болницу Црвеног крста рекао сам само *Југословен*, и он је поздравио, спустивши руке на машинску пушку преко груди, осмјехнуо се и одмах ме пропустио унутра. Унутра, дугим и чистим болничким ходником, старија сестра у бијелом мантилу лагано је гонила болничка колица с рањеником који је био покривен бијелим чаршавом. Пред колицима хитала је млада, мршава дјевојка у болничком мантилу. Ја сам застао пред њом и покушао да је упитам гдје се налазе рањеници Народно-ослободилачке војске Југославије. Мршава дјевојка направила је покрет нијеомг извићења, нагло ме је заобишла и њени бијели скутови широко су се отворили. Мој поглед срео се с погледом сестре која је гонила колица. Усправна, полуспуштених капака, као да се боји да ни наглим покретом лица не пробуди некога, показала ми је очима куда треба да пођем. Схватила је ријечи које сам брзо рекао њеној претходници, или је све погодила по мојој униформи.

Ушао сам у пространу, свијетлу собу наших рањеника. Неколико сестара радило је око рањеничких кревета. Једна је писала за дугачким столом у средини собе. По креветима су лежали или сједјели наши рањеници, људи опаљених лица, мушких, тврдих, једноставних. Младић с лијевом руком у гипсу и на металној љествици коју су наши борци називали „авионом”, лежао је наузнак, у углу собе, и у десној руци држао малу књижицу, читајући. У полупреграђеном мањем одељењу група бораца сједјела је око крупног, плавокосог војника. По томе како су били посједали, како су се ослањали на штаке, видјело се да су причали о борбама и маршевима.

То је била једна од соба с нашим рањеницима. Спрат ниже била је друга. На дну дугог ходника, десно, мала соба у којој леже три наше партизанке. Поред тога, наших рањеника има и у Пловдиву, Плевену, Садову и Горњој Цумаји. У свим тим градовима, у свим болницама, наши борци осјећају се као у својој домовини и у свом завичају. Њих пазе љекари, његују сестре, посјеђују грађани; они добијају понуде и поклоне, писма и новине; приређују им се концерти и кино-претставе. Наши рањеници у Бугарској имају свега што треба рањеном народном борцу, свега што једна братска земља може пружити човјеку који се борио за братство и слободу народа.

Чињеница да у болницама нове Бугарске леже и лијече се наши рањеници, рањени у борбама с Нијемцима, бугарским окупаторима и арнаутским бандама; чињеница да бугарски народ воли и његује наше рањенике као своје рођене синове и да ти рањеници, пред љубављу и племенитошћу најширих слојева Бугарске, заборављају своје ране, — то је, у малом, слика наших и бугарских односа, почетак и перспектива рјешења наших питања.

Наше војне јединице су слика братства наших народа, па је и свака соба сваке наше болнице смањена слика тог братства, борбеног и безграничног. У софиској болници, поред Србијанаца и Македонаца, лежи и Словенац Јозеф Цудел, командир чете који је у борби са арнаутским Хитлеровим најамницима изгубио очни вид; Херцеговац Видоје Бјелогрлић, борац Шеснаесте македонске бригаде; Црногорка Јагода Бобичић, политички комесар батаљона једне од косовско-метохијских бригада, итд. У њој леже и стари борци и борци-дјеца: четрдесетогодишњи Милорад Рашић из села Гласине, који је шест пута рањаван, и шеснаестогодишњи заштитник југословенске домовине, црнооки и срамежљиви Војисав Златковић са Косова. У њој лежи тврди и једноставни црнотравски јунак, стари партизан,

командант батаљона Дванаесте бригаде Стратије Ђикић, и млада сеоска дјевојка, партизанка из околине Бабушнице, Радмила Радосављевић.

Обилазим болничке кревете, разговарам с рањеницима, хтио бих да дознам јесу ли и какве су подвиге извршили. И када покушавам да то дознам мање-више директно, они показују један на другог, и не можеш да се дочепаш ствари. Сједам међу њима, придружујем се групицама и причамо. Они тада говоре о борбама у којима су учествовали, о дужностима које су вршили — њихови другови, и они с њима. И ту, још једном, видиш херојско лице наше војске и наших бораца. Радивоје Антић, из села Жегара код Гњилана, пошао је у борбу с два сина. Он неће да говори о себи, него о дједи. Један од синова нестао је на југословенско-грчкој граници, а други — „други се и сада добро бори”, — вели Антић. Рањеник Боривоје Анђелковић има у народно-ослободилачкој војсци пет брата и сестру. Он то наглашава онда, када треба да каже нешто о свом личном јунаштву и борби. Александар Станисављевић, сељак из околине Криве Паланке, ступио је у Шесту српску бригаду прије годину и више дана. Рањен је још деветог јула ове године, у борби с бугарско-фашистичком жандармеријом. Изрешетао га је митраљески рафал. Повријеђена му је кичма, десна рука осакаћена, изгубио је до-

њу вилицу. Када је био рањен, извукао је из борбе — с толико погодака на себи! — свој пушкомитраљез, свог рањеног друга и његов пушкомитраљез.

Александар Милосављевић је мален, мршав сељак, ситна лица које је деформисано, без браде, уста округлих и отворених као рана од вертикалног поготка. Судећи по свему, он се у свом селу ни по чему није разликовао од својих сусједа, сем можда по томе што је био неуморан и сиромашан радник (такви ситни, жустри и скромни сељаци необично су вриједни људи!), и по својој скромној али стварној љубави према жени и једином дјетету. Гледам га, погледујем његово лице, осјећам да у мени сипи туга као ледена измаглица, заустим да га питам да ли му је тешко... али он не дозвољава да довршим питање и каже:

„Тешко ми је само — што више не могу у борбу!”

Он то каже једноставно и скромно, као што би рекао да му је тешко што више неће моћи сијати пшеницу. Питам га да ли је видео нову књигу друга Тита и он ми каже да није. Ја га питам да ли би желио да је чита. Он ме гледа помало зачуђено, помало љутито, као човјека који, из доколице и ината, поставља сувишна питања. И одговара својим муклим, скиданим гласом:

„Како да не желимо његову књигу, кад смо његови војници?!”

Добијам жељу да измамим још коју варницу из Станисављевићевог кремена. Кажем му: тебе су ранили Бугари — па како се сада осјећаш у Бугарској? Он ме дочекује љутито и спремно. — Ранили су ме бугарски фашисти, а са њима су били и „дражићевци”. А бугарски народ — погледај... — и показује ми на рањеника који, рамајући, шета по соби, обувен у топле и везене вунене чарапе. — Оне чарапе донијела му је бугарска сељанка. Ми смо овдје у својој кући.

Велим му да ћу да запишем то, што је рекао човјек коме су бугарски фашисти осакатили руку и изнаказили лице.

— Запиши ти име сестре Луксе Трифонове, која нас пази и његује као рођену браћу. Кад ми не спавамо, не спава ни она...

— Њено име, њено име запиши, — виче за мнош читава соба. У другој соби тражили су, исто тако, да запишем име сестре Трпке Пеневе.

Разговарао сам о истој теми и са Стратијем Ђикићем, који је код трећег рањавања добио девет погодака, и коме су бугарски окупатори спалили лијепи и драги црнотравски завичај. Он говори кратко, како говоре искусни и самопоуздани команданти батаљона. Он ми вели да су небраћа запалила и ранила, а да ће братство да сагради и да излијечи. Кажем му да говори

као из књиге, а он ми одговара да је учио веома тешко школу. При томе се лукаво смјешка, притварајући лијево око и чупкајући саме врхове длака својих поткресаних плавих бркова.

Како је човјек срећан кад види да га престижу они који су му, на неки начин, били ђаци.

Кад једном историчари — пјесници и научници — почну исцрпно говорити о нашој народно-ослободилачкој борби, јунаштву и издржљивости наших народа, — они ће морати да кажу да су кћери наших народа биле — по храбрости, по издржљивости у гладима и маршевима, по бризи око другова и оружја равне својим мушким друговима, а често су их и престижале. Та чињеница потврдила се, у малом, и у софиској болници Црвеног крста.

У маленој соби, у којој је с три кревета веома тијесно а с два би, чинило се, било веома празно, затекао сам три дјевојке. Јагода Бобичић сједјела је на ивици своје постеље. Њена лијева штака лежала је косо поред ње, а десну је држала усправно, с руком на прегачи испод подрамице. Лијева ногавица болничких панталона висила је празна. Радмила Радосављевић лежала је мирно у кревету; била је покривена до грла, те се није видјело да јој је лијева рука отсјечена изнад лакта. Мршава, деветнаестогодишња Верица Кр-

стић, из села Петровца код Пирота, сједјела је у кревету, леђима окренута вратима, и плела је. Преко крила, дакле и преко ампутиране лијеве ноге, била је пребацила ћебе.

Јагода Бобичић родом је из Спужа у Црној Гори. Од окупације до пред крај 1942 радила је као илегалка у Пећи, па је пошла у партизане. Преко малесорских партизанских одреда пребацила се у Васојевиће и ступила у Васојевићки одред. Затим је била у Четвртој црногорској бригади, па у Косовском одреду, и најзад у Трећој косовско-метохијској бригади. У Софији, на операционом столу, када јој је без наркозе отсјечена нога, држала се храбро као и у борби. О томе су писале софиске новине. Чим сам ушао у собу, почела је да ми прича како јој је, послјије операције, била потребна трансфузија крви и како су ту крв дали добровољно болнички радник Игњат и болничарка Весела Маркова.

— То си ти сада, значи, по мало и Бугарка, — кажем јој у шали.

Она се мудро смије, како су се смијале наше мајке у патријархалној Црној Гори, и каже: „Не би ми било боље ни код другарица у бригади...”

Ја добро знам шта за борце Народно-ослободилачке војске Југославије значи њихова бригада и шта значе поређења с бригадом. Јагода Бобичић рекла је о новој Бугарској највише што може рећи један наш ратник.

Да, најзад смо ми и Бугари помијешали крв у борби за заједничку слободу. И не само крв оних који су пали смрћу храбрих, него и крв храбрих који ће живјети. Плодотворно, племенито сјеме!

Ко ће оцијенити стваралачку снагу наше борбе? Она је исковала људе који су несломиво свјесни значаја слободе, величине народа коме припадају и за који живе; људе који свуда, у свим приликама, настоје да се држе тако да свако може видјети каква је војска, каква домовина којој припадају.

Радмили Радосављевић, једва писменој осамнаестогодишњој сеоској дјевојци, коју је ранила бугарска граната, три пута је сјечена рука. На самом положају, кад јој је мишка била размрскана, руку су јој отсјекли другови — кухињским ножем. У софиској болници рука је сјечена још два пута, без наркозе. Кад су бугарски љекари покушали да јој, ипак, покрију лице, она им је рекла да јој оставе — прозорчић да вири. Радмила ни на једној операцији није јаукнула. Хтјела је да „покаже друговима какве су жене као борци”. „И да се и овдје покажем као партизан”.

— Је ли много бољело?

— Мно-ого. Али, ћутала сам баш зато што боли.

— А зашто си пошла у борбу?

— Брата нијесам имала да пође, па сам пошла сама. За слободу.

— За слободу? — одлучујем да будем помало суров како бих видио више, — а рука?

— За слободу! — одговара она и смије се мазно, задовољно и поносито, жмиркајући, погледајући своје другарице као да их пита да ли ми је одговорила како сам заслужио. А лице јој је округло, црнпурасто, доброћудно; коса дуга и црна, очи мирне и велике. Када говори, говори споро, као да ослушкује сама себе.

Ја питам Радмилу Радосављевић како се о-сјећа у Бугарској. Она ми одговара: па то се зна. Питам је да ли има неку нарочиту жељу. Одговара ми да би хтјела да види црногорске другарице. Затим ми показује чизме које висе изнад ње, о зиду. Те чизме поклонила јој је једна млада Бугарка, једна од оних које им долазе у посјете. Радмила усхићено гледа поклон и очи су јој истовремено и очи дјетета и очи жене, — па се наједном сјећа да Јагода и Вјерица више не могу носити чизме и постићено обара поглед и гледа своје другарице. Затим каже: „Нама ће свима направити протезе, ми смо већ писале штабу Тринаестог корпуса. Само је много скупо. Штаб мора платити шездесет хиљада лева...”

Партизани и дјеца су стари, нераздвојни пријатељи. Они су били пријатељи и другови у

Србији, у Хрватској, Босни и Херцеговини гдје су усташе клале дјецу, у Црној Гори и у Херцеговини гдје су четници затварали у концентрационе логоре дјевојчице од девет година. Љубав, оданост и сарадња дјеце била је борцима Народно-ослободилачке војске најдража помоћ, најмилије признање, најплеменитији доказ о праведности наше борбе. Пјесници ће кроз деценије пјевати о пријатељству и љубави партизана и дјеце наше домовине.

У софиској болници још једном сам наишао на то племенито пријатељство. У великој соби са око двадесет рањеника живи десетогодишњи Ташко Попов, Македонац из села Ранци у грчкој Македонији. Грчки „четници“ запалили су његов завичај зато што је био партизански и Ташко је, са оцем-зидаром и мајком, добјегао у Бугарску. У софијској болници нашао се с нашим партизанима и ту се настанио.

Македонац Ташко је мршав, болешљив, усне су му суве и испуцале. Рањеници га пазе, одвајају му од својих obroка и понуда. Он с њима прича као раван с равнима и истовремено се мази уз њих као дијете. Он спава у кревету на средини собе, али кад дође много нових рањеника, онда сестре смјештају у Ташков кревет борца, а Ташка узима-себи у кревет који од старих рањеника.

Пита́м Ташка колико ће још остати код партизана. Он одговара мало подигнутим гласом, одмјерено ређа ријечи као човјек који је свјестан да се на његове изјаве пазе и да се оне биљеже. Ташко каже:

„Ја се никад нећу одвајати од партизана. Најбољи људи...”

— А кад одрастеш?

— И сам ћу бити партизан.

— А кад партизани оду из Бугарске?

— А зашто да иду из Бугарске?

Тако је Ташко, као неки стари читалац Корана, завршио разговор — питањем. Комесар нашег дијела болнице, на око груби и накомстрешени унук Пека Павловића, Данило Павловић с Чева, пасјачки партизан још од 1941 године, загрлио је Ташка и помиловао га дланом уз образ, као да се Ташко брије. Кад сам изишао из болнице, шофер-војник, Бачванин, који ме је возио у Софију и којега сам оставио испред болнице, сједио је на клупи с неким бугарским болничким радником. Прије него ће сјести за волан, Бачванин се опростио с Бугарином као да су стари знанци и пријатељи.

Требало је да пођемо у стан Тодора Павлова. Нијесмо познавали Софију, па сам замолио једну младу љекарку, која је такође полазила

из болнице, да сједне код нас и да нам покаже пут. Она је сјела, и одмах је почела да нам прича о томе како су југословенски рањеници дисциплиновани, храбри, умни; како човјек не може да их не воли, безгранично.

— Они су, ваши борци, ваши рањеници, они су такви . . . такви . . . — и млада, од посла уморна љекарка није могла да нађе потребну ријеч и ућутала је, с рукама на грудима.

Ријечи, достојне братства које се рађа, тешко је и наћи. Оне се тек сију, и тек има да порасту као богата сјетва.

(„Борба“ од 19 децембра 1944).

САДРЖАЈ

Препорађање Бугарске	3
Манифестације снаге и јединства нове Бугарске	25
Неумитна правда бугарског народа	33
Код наших рањеника у Софији	40

ШТАМПАНО У 20.000 ПРИМЕРАКА
У ШТАМПАРИЈИ „КУЛТУРА“
БЕОГРАД

